

Анвар Пошо 1881 йилнинг июн ойида Истанбулда таваллуд топди. Харбий билим юртида, кейинрок Истанбул Бош Штаб академиясида тахсил олган. 1909 — 1911 йилларда Берлинда Харбий атташе лавозимида хизмат килган. Туркия, Македония, Кавказ, Германия, Россия хамда хаётининг сўнгида Туркистондаги сиёсий жараёнларда катнашган.

Ёш турклар инкилобий уюшмаси ташкилотчиларидан бири, "Иттоход ва Тараккий" партияси асосчиси ва рахбарларидан бири сифатида машхур. 1908 йилда Туркияда давлат тўнтарилишига рахбарлик килиб, Султон Абдулхамид II ҳокимиятини ағдарган хамда мамлакатда конституцион монархия тузумини ўрнатган. Ёш турклар ҳокимиятни кўлга олгач, Анвар Пошонинг нуфузи, обрўси, таъсир доираси ўсиб боради. Чет эл империализми томонидан пухта режалаштирилган, Туркияни тиз чўктириш ва бўлиб юборишга қаратилган ҳаракатини барбод этган буюк шахслардан бири сифатида тарихга кирди. 1913 йилдаги давлат тўнтаришидан сўнг Анвар Пошо Харбий министр лавозимини эгаллайди.

Биринчи жаҳон урушида Германия билан иттифок тузиб, урушда Турк қуролли кучларига қўмондонлик қилади. Урушда Германия ва Туркия енгилгач, Ёш турклар ҳокимиятига чек қўйилади. Анвар Пошо Жамол Пошо, Талъат Пошо ва бошқа сафдошлари билан Германияга кетади.

Анвар Пошо сиймосида монархияга қарши оташин курашчини қўрган Россия ҳукумати ундан Туркистонда инкилобий ҳаракатларни қучайтириш хамда аксилшўровий кучларни бостириш йўлида фойдаланмокчи бўлиб, унга сиёсий бошпана беради.

Болшевоилар ундан қандай разил мақсадлар йўлида фойдаланмокчи бўлганлигини Анвар Пошо тез фурсатдаёқ тушуниб этади. Зеро у русларнинг Туркистондаги қилгуликларини, халқни, дини исломни оёкости қилаётганларини ўз кўзи билан кўради. Хамда ота юртни, ўз қардошларини муҳофаза қилишдек оғир, шу билан бирга, шарафли ишга ўз ҳаётини бахшида этади.

1920 йил сентябрда Боқу шахрида бўлиб ўтган Шарқ халқлари қурултойида иштирок этади ва ўз Баёнотини эълон қилади. 1921 йил февралда эса Москвада "Мусулмонларнинг инкилобий жамияти Иттифоқи" қурултойини ўтказди.

Туркистондаги аҳволнинг ўта оғирлигини сезган Анвар Пошо ўзининг Хожи Сомийбек, Набибек, Ҳамибек ва бошқа сафдошлари билан Бухорога келиб, Туркистондаги миллий-озодлик ҳаракати билан яқиндан танишади.

Анвар Пошо бутун Туркистон халкига Мурожа-атнома эълон килиб, уни куйидаги сўзлар билан бошлайди:

"Оркадошлар! Туркистоннинг мукаддас даъвоси йўлида олиб борилаётган курашга мен ҳам қўшилгани келдим..."

Ха, у буюк курашчи эди. У шўролар билан тўқнашувларда буюклик исбот этган зотдир. Бир канча жангларда стратегик салохияти билан галаба қозонди. Жумладан, 1922 йил 22 январда Душанбада саккиз минг нафарлик шўро армиясига қарши бир минг беш юз йигити билан жанг қилиб, галаба қозонганининг ўзиёқ унинг накадар буюк салохиятга эга эканлигидан нишонадир.

1922 йил 28 март куни Амир Олимхондан барча қўшинларга Бош қўмондон этиб тайинлангани хакида июлнома олади. 15-апрелда эса қўрбошилар Анвар Пошони қўрбошиларга сиёсий раҳбар ва қўмон этиб сайлайдилар. Афғонистон ҳукмдори Омуллохон ҳам уч юз кишилик сарбозлар ҳамроҳлигида яроғ совға этиб юборади. Шундан сўнг Анвар Пошо Бош қўмондон сифатида Россия болшевойлар ҳукуматиға Шўро қўшинларини Туркистондан олиб чиқиб кетиш тўғрисида ультиматум юборади.

Болшевойлар Анвар Пошони бу талабига қарама-қарши ҳар хил ташвиқот тарғибот ишларини олиб боришни асосий вазифа қилиб қўяди. РКБ (б) Марказий комитети Бухоро ва Фарғона бўйича И.В.Сталин, Чичерин, Куйбишев ва Файзулла Хўжаевлар томонидан ишлаб чиққан қарорни қабул қилади. Бу қарорга қўра Бухоро ва Фарғонада истиклолчиларга қарши курашаётган фронтлар бирлаштирилиб, мусулмон аҳолиси орасида сиёсий иш олиб бориш, маҳаллий аҳолига ён бериш, тавба қилган "Босмачилик ҳаракати" йигитларини озод этиш, қўрбошилар орасида нифок чиқариш, турли игволар тарқатиб истиклолчилар са-фини бўлиб ташлаш қаби масалаларни асосий вазифа қилиб олдилар. Бунга эришдилар ҳам.

Иброҳимбек билан Анвар Пошо ўртасидаги таранглашган мураккаб вазият бунинг исботидир. Ки-зил армия катта қуч билан қилган ҳужуми пайтида Иброҳимбек қарийб 10 минглик сараланган қўшинини Бойсундан олиб чиқиб кетиши ҳамда Анвар Пошога бўйсунмаслигини билдириб, исён қўтариши изох талаб этмайдиган ҳақиқатдир.

Анвар Пошо истиклолчилар курашига раҳбарлик қилар экан-у дипломатия воситаларидан тўлиқ фойдаланар, болшевой раҳбарлар билан музоқара олиб бориш, қизил аскарларни Туркистондан олиб чиқиб кетишга бутун вужуди билан ҳаракат қиларди. Бу Файзулла Хўжаевнинг танланган асарида айнан қуйидагича келтиради: Иброҳимбек ва бошқа қўрбошилар номидан Анвар Пошо қизил аскар раҳбарлари номига жўнатилган мактубида шундай дейилган; "Ҳақиқий мустақил Бухоро тупроғидаги аҳоли вакиллари бўлган бизлар сизларга маълум қиламизки, сизлар мамлакатимиздан чиқиб кетмагунингизча жангни давом эттираверамиз" - деб бир қарорга келдик. Ҳозирги вақтда беҳуда қон тўқилмасин деб ва одамгарчилик қилиб сизларга мамлакатимиздан чиқиб кетишни таклиф қилаётирмиз. Шундай қилсангиз, сизнинг дўстларингиз бўлиб қоламиз ва ўзимиз ёрдам бериб сизларни очликдан сақлаб қоламиз, акс ҳолда сизлар Ватанингизда очарчиликдан ўлаётган оилаларингиз қаби махв этиласиз. Ҳозир биз гуноҳкор бўлмайдик деб одам қони тўқишни истамаётирмиз. Лекин, халқимизнинг истагига ҳилоф равишда Ватанимизга бостириб қирган сизлар билан жанг қилишни мукаддас бурчимиз деб биламиз. Бизлар хурсандлик билан бу йўлда қонимизни тўқиб,

шахид бўлишдан кайтмаймиз". Бундан кўриниб турибдики бундай талаб ва унинг сиёсат, харбий соҳасидаги галабалари болыпевиклар ҳукумати саросимага солиб қўйди. Шўро ҳукумати 19 апрелда сулҳ тузишни таклиф этади. Россияни Ташки ишлар Халк Комиссарлигини 10 кишидан иборат делегацияси Бойсунга келадилар. Агар Анвар Пошо сулҳга рози бўлса, "Дарвоз, Коратегин, Кўлоб, Душанбе ва Хисор каби вилоят-ларни бирлаштириб, мустакил бир давлат тузиб олиши мумкинлиги таъкидланган эди. Улар бунинг эвазига Туркистон ишларига аралашмаслик масаласини қўйдилар. Анвар Пошо эса русларга "Сулҳ битими факат Туркистон тупрокларидан бутун рус аскарларини олиб чикиб кетилгандан кейингина гап мавзу бўлиши мумкин", деб кескин жавоб берди.

1922 йил 18 майда РКП (б) МК "Туркистон-Бухоро ишлари хакида" махсус қарор қабул қилди. Мазкур қарорда истиклолчиларга қарши харбий ҳаракатларни қучайтириш, шунингдек, "Анвар Пошонинг Шарк халклари душмани, инглизлар жосуси сифатида халк бнгида қош этиш лозим"лиги қайд этилган эди.

Қураш кизиган 1922 йилда Лениннинг топшириги, ҳукуматнинг махсус қарори билан Россия Қурулти кучлари Бош қўмондони С.С.Каменев, кизил армиянинг отлик кучлари қўмондони С.М.Будёний, А.Н.Тодоровский, В.В.Куйбишевлар қатта микдорда қўшин, қўшимча қурулти-яроғ билан Туркистонга сафарбар этилади. Анвар Пошо билан шугулланиш учун Шўро разведкаси Шарк бўлими бошлиги арман миллатига мансуб Агабеков махсус гуруҳ билан юборилади. Бу пайтларда Туркистоннинг барча ҳудудларида, айниқса, Фарғона ва Шарқий Бухорода жанглар кизиб кетди. 1922 йил 24 июнга ўтар кечаси Анвар Пошонинг уч минг йигити қўмондон Какуриннинг саккиз ярим минг нафарлик тиш-тирноғича қурулланган қўшинини ер тишлатди. Бир сўз билан айтадиган бўлсак, бутун бошли бир дивизияни йўқ қилиб ташлади. Қуллас, Анвар Пошо ундан кейин ҳам қўп марта кизил аскарларга қарши муваффақиятли жанглар олиб борди. Бирор марта панд емади. Рус қўмондонлиги унинг стратегияси, тактикаси олдида гандирақлаб қолди. Рус разведкаси эса саросимада.

Бирок разиллик ўз ишини адо этишга шошар эди. 1922 йил 4 август жума, Қурбон ҳайити қуни эди. Қурбон ҳайити номози ўқилгандан сўнг, Анвар Пошо ўзининг содик сафдошларига қискача қуйидаги ваъзни қилди "Мен сизларга ҳозир ҳайитлик тарката олмайман. Агар бизларнинг қардошлигимиз хакида бир неча оғиз сўзлар битилса, мен унга ўз муҳримни қўйиб, бажонидил имзо чекардим. Мен ўйлайманки, бу сўзлар бизнинг озодлик учун олиб бораётган миллий қурашимиздаги харбий қардошлик хакида бир ажойиб хотира бўлиб қоларди". Бу унинг истиклол қурашчиларига қарата қилган охириги сиёсий васияти бўлиб қолди. Анвар Пошо ўз орқадошлари билан Балжувон тепалигида суҳбатлашиб ўтирар эдилар. Қутилмаганда кизилларнинг 3 та отлик полки, 3 та эскадрони ҳужумга ўтиб қоладилар. Ўртада қиличбозлик жангги кизиб кетади. Орқага чекиниш имконияти бўлсада, Анвар Пошо чекинишни ўзига ор билади. Бир ўзи ўн бир душманни қопиб ташлайди. Кизил аскарларни архивларида сакланган бир маълумотда Анвар Пошо ўзининг, 100 та сараланган жангчиси билан 18 чи отликлар полкининг, 1 эскадрони устига ташланиб, янчиб ташлайди.

Қутилмаганда орқадан урилган қилич зарби моҳир қўмондонни қулатади. Қилич урган қимса Анвар Пошо қўлида Муҳаммад Ғозий номи билан хизмат қилиб юрган кизил жосус

Георгий Каспарян эди.

Анвар Пошонинг шаходат суви билан йўгрилган жасади Душанбадан 200 километр узокликда жойлашган Балжувон кентининг Четан деган жойига дафн этилди. Анвар Пошо Туркистон мустакиллиги учун курашда шахид кетди. Анвар Пошо ўлимидан бир неча кун олдин кизил аскарларнинг бошлиги О.Акчуринга ёзган мактубида Туркистон унга бегона эмаслигини, унинг аждодлари Туркистондан бориб, Туркияда салтанат курганликларини, аксинча, бошқалар учун бу юрт бегона эканлигини куйидагича таъкидлаган эди:

"Бу инсонларнинг томирида оқаётган кон худди меники каби соф туркий кондур. Бу ер русларники эмас, балки туркий халкларнинг асл юртидир".

1996 йил 3 августда Туркия ҳукуматининг каро-ри билан Анвар Пошо хоки солинган тобут Истанбулга олиб кетилди.

Ха, Анвар Пошо ўзининг ота юрти учун курашган, Туркистонни оёкости килдирмаслик, унинг мустакиллиги ва озодлигини кўриш йўлида ўз жонини тиккан буюк зот эди.

Анвар Пошо нафакат турк миллатининг, балки, айни пайтда Туркистон, Ўрта Осиё ўлкаларининг ҳам мард фарзанди десак муболага бўлмайди.

Шаҳобиддин Яссавий унга ўзининг "Туркистоннинг аччиқ ҳақиқатлари" китобида "Анвар Пошо Гозий - Буюк кўмондон" деб баҳо беради.

Абдулхамид Чўлпон Анвар Пошонинг шахид кетганлигини эшитиб, куйидаги шеърни битган эди:

Энг сўнгги умидни конга бўяган,
Ох, қандай хайрсиз замонлар келган.
Фарёдим дунёни бўғиб ўлдирсин,
Коп-кора бахтимга шайтонлар кулсин.

Унинг сиёсий фаолияти ўта бир буюк илохий мақсадлар йўлига қаратилганлигини севиқли хотини - Султоннинг гўзал кизи Нажибахонимга ёзган охириги мактубидан билса ҳам бўлади. Биз уни мухтарам китобхонларимизга ҳам илиндик:

"Сен мактубингда қилич ва жангни севганим қадар ҳеч нарсани севмаслигимни ёзибсан. Аммо бирор-бир нарса тўғрисида "фақат ишни севаман" деб ҳам айта олмаيمان (айтсам ёлгон бўлади). Сен билурсанким, маним ҳақимда тухмат ташвиқотлар юрган бадбахт қимсаларнинг иддао этганларидек, мен бу олис диёрларга мол-дунё ахтариб бой бўлмок, ёки ўз ҳокимиятимни қурмок учун келганим йўқ.

Мени сендан узоклаштириб, бу жойларга кел-тирган Жаноби Ҳақнинг зиммамга юкланган муқад-дас бир вазифасидир. Бу жиҳод вазифаси эрур.

"Жиҳод" - исломда гайридинларга қарши "муқаддас уруш". Қуръони қаримда жангга қобилиятли ҳар бир мусулмон муқаддас урушда иштирок этиши шарт деб кўрсатилган. У шундай улуг ишдурки, уни ҳатто сидқ ила ният қилганлар илохий жаннатга қирмок ҳуқуқини олурлар. Ҳар қадар Сендан айру қилмок, Сенинг севгингла масрур қалбимни вайрон этмақда эса ҳамки, ушбу йўлда буюк бир имтиҳон бермақдан кўп бахтиёрман...."

Ха, Анвар Пошо Жаноби Хак йўлида Буюк имтихондан шак-шубхасиз аъло даражада ўтди.

Мансурхўжа Хўжаев. "Шермухаммад кўрбоши" китобидан